Barkamol avlod — O'zbekiston taraqqiyotining poydevori

Maktabgacha Ta'lim

09 (274)-son, 2018-yil, sentyabr

Ilmiy-metodik oylik jurnal
("Sog'lom avlod uchun" jurnali ilovasi)

Muassis:
"Sog'lom avlod uchun" jurnali

Bosh muharrir
Muftilla YUSUPOV

Tahrir hay'ati:
Maqsud YULDOSHEV
Mukarram AYUPOVA
Farida ISLOMOVA
(bosh muharrir o'rinbosari)
Shomirza TURDIMOV
Sabohat MIRDJALILOVA
Malohat A'ZAMOVA

Manzilimiz:
100000, Toshkent shahri,
Buyuk Turon ko'chasi, 41.
Telefon: (871) 233-20-72 (faks), (871) 233-18-92.
E-mail: jisaurnt@umail.uz, www.jlmi.uz

"Maktabgacha ta'lim", 2018-yil, 09-son.

1992-yil yanvardan "Maktabgacha tarbiya" nomi bilan chiqqan. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 1995-yil 13-aprel 127-sonli qaroriga asosan "Maktabgacha tarbiya" jurnali negizida "Sog'lom avlod uchun" jurnali tashkil etilgan. 1999-yil yanvardan "Maktabgacha ta'lim" nomi bilan qaytadan chiqa boshlagan.

"Maktabgacha ta'lim" jurnali O'zbekiston Mat-buot va axborot agentligi tomonidan 2007-yil 3-yanvarda 0100-tartib raqami bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

Jurnal maketi tahririyatning matbaa bo'limida tayyorlandi.

Navbatchi muharrir: Nazokat Ibragimova
Musahhih: Ozoda Bazarova

Bosmaxonaga 2018-yil 3-oktyabr kuni topshirildi.
Ofset usulida chop etildi.
Qog'oz bichimi A-4.
Qog'oz hajmi 2,5 bosma taboq.
Nashriyot hisobida 2,4 bosma taboq.
Adadi 3854 nusxa. 498-buyurtma.

"Sano-standart" MCHJ bosmaxonasida chop etildi.
Toshkent sh., Shiroq ko'chasi, 100-uy.

Ushbu sonda:

Davlat talablari amalda
RUHIY VA JISMONIY JIHATDAN MAKTABGA TAYYORLASH.....2

Nazariya. Ilm. Amaliyot
BOLALAR RIVOJLANISHIDA GENDER TARBIYANING AHAMIYATI. .6

Uslubchi kundaligi
BOLALAR NUTQINING GRAMMATIK QURILISH QOIDASI TO'G'RIMI? 8

Aql qayrog'i
BOLALARNING IJODIY VA MANTIQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISH YO'LLARI.....10

Shaxs kamoloti
KOXLEAR IMPLANTATSIYA – IJTIMOIY MOSLASHISHGA ERISHISHNING SAMARALI OMILI 12

Psixolog maslahati
BOLALARDA PSIXODIAGNOSTIKA O'TKAZISH MUHIM JARAYON 14

Navbatdagi mashg'ulotga
BOLALARNI HAYVONOT DUNYOSI BILAN TANISHTIRISH....16

KOXLEAR IMPLANTATSIYA – IJTIMOIY MOSLASHISHGA ERISHISHNING SAMARALI OMILI

Hozirgi paytda maxsus pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri – maktabgacha yoshdagi bolalarning til va nutq shakllanishi buzilishlarini bartaraf etish jarayonining samaradorligini oshirishdan iborat. Birinchi navbatda, og'zaki nutqning buzilishlari ko'pincha maktabgacha yoshda aniqlanadi. Ikkinchidan, o'z vaqtida boshlangan korreksion ishlar bolalarning ijtimoiy sharoitlarga moslashishidir.

Koxlear implantatsiya – eshitmaydigan (*kar, zaif eshituvchi*) bolalarning eshituvchilar dunyosiga kirish va dunyoni ovozlar, tovushlar orqali idrok etish imkoniyatini yaratuvchi hozirgi kunning eng samarali usullari hisoblanadi. Bunda bolalarning ovozlar, musiqa, nutq va boshqa tovushlarni eshitishi va o'zini jamiyat, ijtimoiy hayotda erkin idora qilish imkoniga ega bo'lishiga misli ko'rilmagan yordam beruvchi vosita – fan va texnika rivojidagi katta ahamiyatga ega kashfiyotdir.

Koxlear implantatsiya yordamida eshitishni qayta tiklash uch bosqichda olib boriladi: dastlabki (*jarrohlikdan oldingi*) bosqich, jarrohlik, jarrohlikdan keyingi yoki reabilitatsiya.

Implant qo'yilgan bolalar bilan yakka tartibda surdopedagog va ota-onalari hamkorlikda maxsus tuzilgan dastur orqali korreksiya ishi olib boriladi.

Koxlear implantatsiya bo'lgan bolalar bilan yakka tartibdagi mashg'ulotlar ish rejasini tuzish:

1. Korreksion-logopedik ish texnologiyasi.

2. Og'zaki nutqni shakllantirish uchun ish rejasini tuzish.

Koxlear implantatsiya bo'lgan bolalarda eshitish qobiliyatini rivojlantirish va talaffuzga o'rgatishda har bir bolaning xususiyati, nutq malakasi inobatga olinishi kerak. Bu esa ishning samaradorligini oshiradi hamda ko'p yutuqlarga erishishga sabab bo'ladi.

Ish rejasi bir oy yoki bir haftaga tuziladi.

Eshitish qobiliyatini rivojlantirish bo'yicha ish rejasi:

— ish maqsadi (*tovushga shartli harakatli reaksiyasini shakllantirish, tovushni farqlash, tushunib olish va anglash*);

— mashg'ulot jihozlari va kerakli materiallar (*musiqiy o'yinchoqlar, audio yoki videomateriallar, nutq materiallari, jadvallar*);

— bolaning eshitish holati darajasi, qancha masofada eshitadi, shivirlagan, me'yordagi va baland ovozda; eshitib tushundimi, eshitib-tushunib aytdimi – belgilash.

Talaffuzga o'rgatish bo'yicha ish rejasi:

— ish mavzusi va maqsadi;

— nutqiy nafas ustida ishlash (*So'z va iboralar talaffuzda tekshiriladi. Bola bir nafasda nechta bo'g'in va so'zlarni qo'shib talaffuz etishi*);

— ovoz ustida ish olib borish (*Unli va undosh tovushlarni qanday talaffuz qiladi? Ovozi me'yordami, faltsetli, manqali, bo'g'iq, qo'pol, past, baland*);

— tovushlar ustida ishlash;

— so'z va ibora ustida ishlash;

— nutqiy nafas ustida ishlash.

Ushbu usulning maqsadi: bolalarni qanday qilib yetarlicha kuchli va ishonchli nafas ortidan o'rta darajada chuqur nafas olish; kuchli nafas rivojlantirish va nafas chiqarishga o'rgatish.

Ovoz ustida ishlash

Bolaning ovozi juda past eshitiladi. Uning quvvat bilan kuch ishlatib harakat qilishini istasangiz, haddan oshirib yubormasdan baland ovoz talab qilmog'ingiz kerak. Bu turli nuqsonlarning paydo bo'lishiga olib kelishi mumkin, xususan, u "cho'ziluvchan" yoki "hayratlanarli" ovozga sabab bo'ladi. Bu nuqson havo bosimining kuchli ta'siri ostida vokal kordonlarning chekkalari tartibsiz, garmonik bo'lmagan holatda keladi. Zaif ovozli o'quvchilar bilan ovoz chiqarib, qo'shiqlarni uzluksiz talaffuz ettirgan holda mashq qilish kerak. Bundan tashqari, uzoq vaqt gapirish foydali bo'ladi. Mashqlar natijasida ovoz kuchayib boraveradi.

Unli tovushlar

Darslarda o'qituvchi bolani biron so'zni namunaning auditoriya-vizual va sensorli-tebranish hissi asosida taqlid qilishga undaydi. Bola "pa-pa" tovushini va unga qo'shilgan she'rlarni takrorlaydi; kerak bo'lsa, u tovushlarni aytadi va yaratadi. Mashq davomida o'qituvchi ajratilgan alifbodan foydalanadi va tegishli harflar, she'rlar hamda so'zlarga yo'naltiradi. O'qitish davrida taxminan bir xil ish tartibi saqlanadi va boshqa yangi assimilyatsiyalangan tovushlar bilan tanishadi. Har doim bo'lmasa ham bolalar so'z yoki uning tarkibiy qismlarining to'g'ri talaffuzini oddiy imitatsiya yo'li bilan o'rganadi. Ko'pincha talabalar muayyan maxsus metodlarni qo'llashni talab qiladigan kamchiliklarni topadi.

Eshitish qobiliyatini rivojlantirish bosqichlari:

– nutqiy va nutqiy bo'lmagan tovushlarni farqlash va aniqlash;

– ko'p foydalaniladigan so'zlar va oddiy iboralarni farqlash;

– fonematik idrokni rivojlantirish;

– og'zaki nutqni anglash.

Nutqiy va nutqiy bo'lmagan tovushlarni farqlash va aniqlash:

– shartli harakatli reaksiyani shakllantirish;

– atrofdagi tovushlar bilan tanishish;

– tovushlar tavsifnomasi bilan tanishish va farqlash;

– oddiy bir bo'g'inli so'zlarni ajratish;

– murakkab ko'p bo'g'inli so'zlarni farqlash.

Ko'p foydalaniladigan so'zlar va oddiy iboralarni farqlash:

– oila a'zolarining ismini bilish va farqlash;

– tana a'zolari;

– ranglar;

– son va miqdor;

– oziq-ovqatlar;

– uy va yovvoyi hayvonlar;

– o'yinchoqlar;

– transport;

– fe'llar;

– oddiy iboralarni farqlash.

Fonematik idrokni rivojlantirish:

– alohida tovushlarni farqlash;

– bo'g'inlarni farqlash;

– tovushni so'zda topish;

– to'g'ri so'z.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni tarbiyalash, ulardagi tuyg'u, sezgi, idrok kabi qobiliyatlarni shakllantirishda sensor tarbiya muhim o'rin tutadi. Sensor tarbiya tevarak-atrofni sezgi orqali idrok qilishdir. Bunda tasavvur aniq va to'liq sensor jarayonlarining rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda tafakkur, xotira, idrok kabi barcha ruhiy jarayonlarning jadal rivojlanishi kuzatiladi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar o'z tengdoshlaridan ruhiy rivojlanishda sezilarli darajada ortda qoladi. Shu bois, maktabgacha tarbiya muassasasida kar va zaif eshituvchi bolalarni mashg'ulotlarda sensor rivojlantirish ularning yoshiga mos bilim va malakalarni egallashi hamda maktab ta'limiga tayyorgarlik ko'rishida yordam beradi, shuningdek, intellektual faoliyatini rivojlantiradi.

Gavhar ABDULLAYEVA,
Chirchiq davlat pedagogika instituti
o'qituvchisi